

Scientific Quarterly

Jostarnameh Comparative Literature

P-ISSN:2645-4882

E-ISSN:2645-4874

**Jostarnameh Comparative Literature
Year 9. No 33 / autumn 2025**

**Analyzing the Protagonist's Personality
Based on the Enneagram Perspective
(Case Study: Wandering Island and Wandering Camel Driver)**

<https://doi.org/10.71497/jostarnameh.2025.1199961>

Edris Ghoytasiy¹; Barat Mohammadi^{2*}; Forough.Jalili³.

Date received: 18 /2/ 2025 Date Accepted: 6/5/2025

pp:(32- 59)

Abstract

Since literary works deals with human emotions and the inner world, applying personality theories can help us understand the inner thoughts, emotions, and mental states of writers. The Enneagram theory is a modern approach to personality psychology, offering a deeper understanding of characters and the psychological reflections of authors. This theory classifies individuals into nine personality types, each representing different worldviews, attitudes, emotions, and ways of thinking. The primary aim of this research is to analyze the protagonist's personality in Wandering Island and Wandering Camel_ driver, two novels by Simin Daneshvar, based on the Enneagram theory. This research employs a descriptive-analytical approach, using library resources and note-taking for data collection. The psychoanalytic study of the protagonist's character in Wandering Island and

1. Ph. D student in Persian Language and Literature, Urmia branch, Islamic Azad University, Urmia, Iran. Email: edrisghoytasiy@gmail.com.

2. Assistant Professor, Department of Persian Language and Literature, Urmia branch, Islamic Azad University, Urmia, Iran. (Corresponding Author), Email: barat.mohammadi@iau.ac.ir

3. Assistant Professor of Persian Language and Literature Department, Urmia branch, Islamic Azad University, Urmia, Iran. Email: Forough.Jalili@iau.ac.ir

Wandering Camel Driver based on the nine Enneagram types demonstrates that Simin Daneshvar has skillfully portrayed the psychological and emotional details of her characters, particularly the protagonist. The protagonist exhibits several characteristics of Type Four, including a troubled family history, sadness, depression, suicidal thoughts, delusions, daydreaming, mood swings, low self-esteem, creativity, artistry, distinctive appearance, and a particular profession. Additionally, the study investigates the protagonist's behavioral tendencies under stress and tranquility. Under stress, the protagonist leans toward Type Two, while in a state of peace and security, they exhibit traits of Type One.

Keywords: Psychology, Protagonist's Character, Story, Enneagram, Wandering Island, Wandering Camel Driver, Simin Daneshvar.

Detailed Abstract

Introduction

Every written work is a mirror of the author's mind and a reflection of their emotional and psychological state. Thus, it may be said that each literary creation represents the inner world, experiences, and worldview of its creator. Analyzing such works through the lens of psychology unveils the hidden layers of the narrative for the reader. Much like other artists, a novelist reveals their thoughts and emotions through their work; consequently, the protagonist of a story may serve as a projection of the author's personal and social experiences, perceptions, and inner conflicts.

This study explores the protagonist of Simin Daneshvar's *Wandering Island* (Jazire-ye Sargardani) and *Wandering Camel Driver* (Sārbān-e Sargardān) through the framework of the Enneagram personality typology, aiming to uncover the degree of alignment between the protagonist's characteristics and the nine defined personality types of the Enneagram. These two narratives by Daneshvar are among her most thought-provoking works. As one of the most prominent contemporary Iranian writers, Daneshvar in these stories portrays the political and social uncertainties, ideological struggles, identity crises, and existential bewilderment of the intellectual youth of the 1970s—experiences of a generation to which she herself belonged.

The necessity of this research lies in uncovering the author's inner perceptions and reflections, which, in turn, provide insight into her way of thinking, imagination, emotions, and literary taste. It also allows for a deeper understanding of women's writing styles and the conditions that influence the creation of fictional characters and narratives.

Materials and Methods

This article employs a descriptive-analytical and library-based research

method to analyze the protagonist of Wandering Island and Wandering Camel Driver through the Enneagram lens. The Enneagram theory is one of the most recognized personality typologies worldwide, offering a profound understanding of character behavior and psychological dynamics in literary works. Derived from the Greek roots *ennea* (meaning nine) and *gramma* (meaning figure or model), the Enneagram outlines nine interconnected personality types, each with distinct behaviors, motivations, and paths of growth. These types encompass unique patterns of perception, mental preoccupations, values, and worldviews.

The nine Enneagram types are as follows:

Type 1: The Reformer: principled and perfectionist.

Type 2: The Helper: caring and interpersonal.

Type 3: The Achiever: success-oriented and adaptive.

Type 4: The Individualist: introspective and artistic.

Type 5: The Investigator: perceptive and analytical.

Type 6: The Loyalist: committed and security-oriented.

Type 7: The Enthusiast: spontaneous and positive.

Type 8: The Challenger: decisive and assertive.

Type 9: The Peacemaker: receptive and accommodating.

Results and Discussion

Hasti, the central character in both narratives, exhibits a profoundly introverted and melancholic personality. She is often engulfed by an unconscious sorrow and depressive state. Her emotional and psychological condition can be partially traced back to her familial background and the environment in which she was raised, both of which shaped her introspective tendencies. Her behavior frequently reflects imbalance and emotional turmoil; at times, she contemplates or even attempts suicide.

She frequently loses herself in solitude, immersed in delusional fantasies and disturbed, chaotic thoughts. Her behavior is often capricious and unstable, and she lacks the self-confidence necessary for decisive action. At times, she falls into self-deprecation and loses her sense of self-worth.

Nevertheless, she possesses strong artistic talent, and she channels her emotional turmoil and inner unrest through poetry and painting. She is drawn to vocations rooted in art and aesthetics—professions that reflect her gentle, romantic nature.

In terms of appearance, she often wears dark or violet-colored clothing, a stylistic choice that mirrors her melancholy and despondent disposition. Hence, the behavioral traits exhibited by the protagonist, as revealed throughout the narrative by Daneshvar, closely align with the characteristics of Type Four in the Enneagram typology. She vividly embodies the essence of this type through her attitudes, actions, and emotional depth.

Conclusion

The examination of Wandering Island and Wandering Camel Driver through the Enneagram perspective leads to the conclusion that Daneshvar masterfully conveys the psychological and emotional complexities of her protagonist, enabling a psychoanalytic and typological interpretation of the narrative. The protagonist's dominant traits—familial background, psychological turmoil, tendencies toward fantasy and delusion, emotional volatility, low self-esteem, artistic sensibility, career interests, and even outward appearance—all resonate with the core attributes of Enneagram Type Four.

Moreover, Daneshvar subtly portrays the character's evolution, illustrating her psychological shifts in different emotional states. In moments of calm or stress, the protagonist tends to exhibit behavioral patterns of Types One and Two, consistent with the directional dynamics of the Enneagram model.

Thus, the character not only reflects a deep alignment with Type Four but also demonstrates movement toward adjacent types, further enriching the psychological realism of the narrative.

References

A. Books

1. Aryani, Mozghan. (2021). *Shenākht-e Tip-e Shakhsiyati va Mardom-shenākhti dar Yek Negāh*. Karaj: Parsian Alborz.
2. Ichazo, Oscar. (2010). *Nohgāneh-ye Shakhsiyat* (Trans. Majid Asefi). Tehran: Farhang-e Nour.
3. Palmer, Helen. (2021). *Enneagram: Tiphā-ye Shakhsiyati va Ravābet-e Ānhā dar Zendegi* (Trans. Gholamhossein Ali Mazandarani). Tehran: Arayan.
4. Piri, Farhad. (2019). *Ravābet-e 'Ātefi beyn-e Tiphā-ye Shakhsiyati bar Asās-e Ghavi'tarin Model-e Shakhsiyatshenāsi Enneagram*. Tehran: Sokhanvaran.
5. Daneshvar, Simin. (1993). *Jazire-ye Sargardāni*. Tehran: Kharazmi Publications.
6. _____ – (2001). *Sārbān-e Sargardān*. Tehran: Kharazmi Publications.
7. Sarreshteh Dari, Mehdi. (2019). *Enneagram: Tipshenāsi-ye Nohgāneh-ye Shakhsiyat-hā*. Tehran: Mehrandish.
8. Haj Seyed Javadi, Hassan. (2003). *Barrasi va Tahghigh dar Adabiyāt-e Mo'āser-e Irān*. Tehran: Gorooh-e Pazhoeshgaran-e Iran.
9. Jamali, Zahra. (2016). *Jostāri dar Āthār-e Nevisandegān-e Mo'āser-e Irān az Jamalzadeh tā Golshiri*. Tehran: Hemdād.
10. Daghighian, Parvin. (2009). *Ravānshenāsi-ye Tiphā-ye Shakhsiyati-ye Nohgāneh*. Tehran: Āshiyāneh Ketab.
11. Riso, Don Richard & Hudson, Russ. (2021). *Tiphā-ye Shakhsiyati*

(Trans. Mohammad Ebrahim Goharian & Shahab Shalchian). Tehran: Bāzargāni.

12. _____– (2019). Enneagram: Daryecheh-i be Farāsooye Shakhshiyat (Trans. Vajiheh Golanavaz & Masoud Hossein Chari). Tehran: Arjmand.

13. Rezvavi, Mahshid. (2018). Tahavvol va Degargooni-ye Tiphā-ye Enneagram. Tehran: Enteshārāt-e Tamaddon-e Elmi.

14. Sanatgar, Nozar. (2014). Enneagram-e Fārsi. Tehran: Radian.

15. Tahmasebi Nemini, Zahra. (2015). Jazireh Neshin-e Sargardān. Tehran: Rozegār.

16. Karami, Afsaneh. (2021). Yek Loghmeh Enneagram. Tehran: Omid-e Kavir.

17. Cron, Ian Morgan & Stabile, Suzanne. (2018). Bāzgasht be Khod: Khodshenāsi az Tariq-e Enneagram (Trans. Title assumed). Tehran: Novin Tose'eh.

18. Luscher, Max. (2023). Ravānshenāsi-ye Ranghā (Trans. Hamidreza Baloch). Tehran: Shabahang.

19. Movahednia, Sanaz. (2023). Honar-e Shakhshiyatshenāsi. Tehran: Barg o Bād.

20. Mo'taghadi, Mahmoud. (2009). Naqd-e Adabiyāt-e Emrooz-e Irān az Negāhi Digar. Tehran: Avā-ye Kelār.

B. Articles

1-Yavari, Seyyede Fatemeh; Rezaei, Roghayyeh; and ziaee, Hesam, (2021), "Study, analysis and comparison of cultural capitals of female characters in the stories of Jalal Al-Ahmad and Simin Daneshvar; According to Pierre Bourdieu", Jostarnameh Comparative Literature, Year 5, Number 17, pp: 28-49.

2-Yahosseini Mousavi, Fatemeh; Mousavi Sirjani, Soheila; and Lotfi Azimi, Afsaneh, (2023), "Cognitive analysis of self-awareness of a healthy personality based on Viktor Frankl's theory: a case study of the novels of Savushun and Anna Karenina", Jostarnameh Comparative Literature, th Year 7, Number 23, PP: 148-178.

شاپای الکترونیکی: 2645-4874

شاپای چاپی: 2645-4882

فصل نامه علمی جستارنامه ادبیات تطبیقی

دوره نهم، شماره سی و سوم، پاییز ۱۴۰۴

واکاوی شخصیت قهرمان داستان بر اساس دیدگاه انیاگرام

(مطالعه موردی: جزیره سرگردانی و ساربان سرگردان)

<https://doi.org/10.71497/jostarnameh.2025.1199961>

ادریس قویطاسی^۱؛ برات محمدی^۲؛ فروغ جلیلی^۳

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۱۱/۳۰ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۲/۱۶

(صص: ۳۲-۵۹)

چکیده

از آنجا که اثر ادبی با قوای عاطفی و عالم درونی انسان سروکار دارد، استفاده از نظریه‌های شخصیت‌شناسی، می‌تواند ما را با روحيات و ذهنيات نویسندگان آشنا کند. نظریه انیاگرام از دیدگاه‌های نوین روان‌شناسی شخصیت است که با استفاده از آن می‌توان درک بهتر و عمیق‌تری از شخصیت‌ها و بازتاب‌های روان‌شناسی نویسندگان داشت. این دیدگاه، شخصیت افراد را در ۹ تیپ دسته‌بندی می‌کند که بیانگر جهان‌بینی‌ها، نگرش‌ها، احساسات و نحوه تفکر هر فرد است. شیوه بررسی این مقاله، به صورت توصیفی-تحلیلی بوده و هدف آن، واکاوی شخصیت قهرمان داستان «جزیره سرگردانی» و «ساربان

۱. دانشجوی دکتری زبان و ادبیات فارسی، واحد ارومیه، دانشگاه آزاد اسلامی، ارومیه، ایران.

ایمیل: edrisghoytasy@gmail.com

۲. استادیار گروه زبان و ادبیات فارسی، واحد ارومیه، دانشگاه آزاد اسلامی، ارومیه، ایران. (نویسنده مسئول).

ایمیل: barat.mohammadi@iau.ac.ir

۳. استادیار گروه زبان و ادبیات فارسی، واحد ارومیه، دانشگاه آزاد اسلامی، ارومیه، ایران.

ایمیل: Forough.Jalili@iau.ac.ir

سرگردان» نوشته سیمین دانشور، بر اساس تیپ‌های نُه‌گانه انیاگرام است. نتایج این پژوهش، بیانگر آن است که دانشور به خوبی توانسته است به بیان جزئیات روحی و روانی شخصیت‌ها، به‌ویژه قهرمان داستان بپردازد؛ قهرمان داستان او از خصوصیات رفتاری تیپ چهارم مانند: تاریخچه خانوادگی، غم و افسردگی، انگیزه خودکشی، توهم و خیال‌بافی، رفتار دمدمی، خودکم‌بینی، خلاقیت و هنرمندی، پوشش ظاهری و حرفه و شغل برخوردار است؛ همچنین نموده‌ای از تغییر شخصیت در شرایط استرس و آرامش نیز در رفتار او نمایانگر است.

کلیدواژه‌ها: روان‌شناسی شخصیت، قهرمان داستان، انیاگرام، جزیره سرگردانی، ساربان سرگردان، سیمین دا

۱- مقدمه

بین رشته‌های علوم انسانی، خصوصاً روان‌شناسی و ادبیات، ارتباط تنگاتنگی وجود دارد؛ چراکه هر متن، بازتابی از ذهن نویسنده و انعکاسی از وضعیت روحی و روانی او است؛ بنابراین می‌توان گفت هر اثر ادبی، منعکس‌کننده ذهنیات، تجربیات و دیدگاه‌های هر نویسنده است؛ از این‌رو، واکاوی آثار نویسندگان بر اساس دیدگاه‌های روان‌شناسی، خواننده را با لایه‌های پنهان داستان آشنا می‌کند. نقد روان‌شناسی نقدی است که بر مبنای روان‌شناسی جدید و فرضیه‌ها و نظریه‌های آن، به بررسی آثار ادبی می‌پردازد و آن‌ها را مورد تحلیل و تفسیر قرار می‌دهد. در نقد روان‌شناسی، نقاد سعی می‌کند حالت‌های روحی و روانی نویسنده را بیان کند و نیز تلاش دارد محیط و جامعه‌ای را که بر نویسنده یا شاعر تأثیر می‌گذارد، مورد بررسی و مطالعه قرار دهد. رمان‌نویس مانند سایر هنرمندان دیگر، افکار و احساساتش را در اثر خود نمایان می‌سازد؛ بنابراین، شخصیت قهرمان داستان، می‌تواند انعکاسی از تجربه، جهان‌بینی، مسائل شخصی و اجتماعی صاحب اثر باشد؛ با این حال، استفاده از نظریه شخصیت‌شناسی انیاگرام، می‌تواند علت و معلول‌ها، چرایی و انگیزه‌های درونی نویسنده و هدف‌های او از آفرینش اثر ادبی را کشف و آشکار سازد.

داستان «جزیره سرگردانی» و «ساربان سرگردان» از داستان‌های قابل تأمل سیمین دانشور است. دانشور یکی از برجسته‌ترین نویسندگان معاصر است که در این دو داستان، اوضاع مبهم سیاسی و اجتماعی، تقابل اندیشه‌ها، سرگردانی و بی‌هویتی جوانان

و روشن‌فکران دهه پنجاه را به تصویر می‌کشد، سرگردانی نسلی که خود نیز جزء آن‌ها بوده است. دانشور «ساربان سرگردان» را در امتداد «جزیره سرگردانی» نوشته است، بنابراین شخصیت قهرمان در هر دو داستان یکی است و داستان حول محور این شخصیت می‌چرخد.

۱-۱- بیان مسئله

ادبیات با قوای عاطفی و عالم درونی انسان سروکار دارد؛ با تحلیل شخصیت‌های یک داستان، می‌توان به چگونگی دیدگاه نویسنده به جهان (جامعه یا زندگی)، نگرش او در مواجهه با پدیده‌های اجتماعی و سبک اندیشه او پی برد؛ همچنین ممکن است به رفع مشکلات معنوی و تقویت اعتدال روانی افراد نیز کمک کند. نظریه‌های گوناگون و متنوعی درباره شخصیت‌شناسی مطرح شده‌اند که هر کدام به بررسی رفتارهای فردی می‌پردازند، اما یکی از جدیدترین نظریه‌های شخصیت‌شناسی، نظریه انیاگرام است؛ این دیدگاه، ما را از جوهره انسانی و خصوصیات روحی و روانی هر فرد، آگاه می‌کند و اطلاعات ارزشمندی در اختیار ما قرار می‌دهد. انیاگرام، دارای نه تیپ شخصیتی است که هر کدام از تیپ‌های آن دارای جهان‌بینی و نگرش منحصر به فردی نسبت به جهان و زندگی هستند که احساسات، نحوه تفکر و رفتار آن‌ها را شکل می‌دهند. استفاده از این مدل شخصیت‌شناسی ما را به بازتاب‌های روانی نویسندگان رهنمون می‌سازد و سبب می‌شود با دیدگاه و نگرش آن‌ها بهتر آشنا شویم. در این مطالعه، سعی بر آن است تا ویژگی و خصوصیات رفتاری شخصیت قهرمان داستان در دو رمان «جزیره سرگردانی» و «ساربان سرگردان» بر اساس نظریه انیاگرام مورد تحلیل و بررسی قرار گیرد و میزان انطباق‌پذیری شخصیت قهرمان با تیپ‌های نه‌گانه انیاگرام بررسی شود و به این پرسش‌ها پاسخ دهد:

۱. شخصیت قهرمان در دو داستان «جزیره سرگردانی» و «ساربان سرگردان» با کدام یک از تیپ‌های شخصیتی نه‌گانه انیاگرام مطابقت دارد؟

۲. آیا شخصیت قهرمان در طی داستان، دچار تغییر و دگرگونی می‌شود؟

۱-۲- اهمیت و ضرورت پژوهش

ارائه تحلیل جدید بر اساس نظریه شخصیت‌شناسی انیاگرام، به تبیین و تقویت جایگاه نویسنده کمک می‌کند؛ همچنین منجر می‌شود تا خواننده با سایر زوایای داستان آشنا

شود و تحلیل بهتری از شخصیت‌های داستانی و نگرش‌های نویسنده داشته باشد. ضرورت انجام این تحقیق، بیان ادراک و بازتاب‌های ذهنی نویسنده داستان است تا بدین طریق، از طرز تفکر، ذوق، خیالات و عواطف نویسنده آگاه شویم؛ همچنین با سبک نویسندگی زنان و عواملی که منجر به خلق اثر و آفرینش شخصیت‌های داستانی شده است، بهتر آشنا شویم.

۳-۱- پیشینه پژوهش

با مرور منابع و مآخذ معتبر و بررسی آن‌ها، پژوهشی که صرفاً به موضوع مورد مطالعه در این مقاله پرداخته باشد، یافت نشد. ذیلاً به بعضی از پژوهش‌های صورت گرفته بر روی آثار داستانی منتخب، اشاره خواهیم نمود:

قنبری، محسنی و دائی‌زاده جلودار (۱۳۹۴)، پژوهشی با عنوان «تحول شخصیت‌های زن در آثار سیمین دانشور و غزاله علی‌زاده» انجام داده‌اند. در این مقاله شخصیت داستان‌های سیمین دانشور و غزاله علی‌زاده از منظر متحول شدن، مورد بررسی قرار گرفته است. دستاوردهای پژوهش این است که با توجه به تجربه زیسته دو نویسنده، شخصیت‌های داستانی آنان شباهت‌ها و تفاوت‌هایی باهم دارد؛ دو نویسنده، شخصیت‌های خود را از دو طبقه متوسط و تحصیل‌کرده و پایین و ستم‌دیده انتخاب کرده‌اند. شخصیت‌های گزینش شده از طریق مناسبات اجتماعی، تجربه زیسته و آموزش و یادگیری متحول شده‌اند. شخصیت‌های آفریده دانشور آرام آرام، مصلحت‌اندیشانه و محتاطانه متحول می‌شوند؛ اما شخصیت‌های داستان علی‌زاده با تغییر و تحول درونی، صاحب روحیه انقلابی و خطرپذیری شده و شرایط اجتماعی را دگرگون می‌کنند یا برخی نیز تسلیم شرایط سخت جامعه می‌گردند.

رضایی، زیرک و آذر (۱۳۹۹)، پژوهشی با عنوان «بازنمایی اضطراب شخصیتی بر اساس نظریه کارن هورنای در رمان جزیره سرگردانی سیمین دانشور» انجام داده‌اند. نتیجه این پژوهش نشان می‌دهد که افراد مهرطلب، برتری‌طلب و عزلت‌طلب در هر شرایطی به همان خود اصلی و خویشتن خویش بازمی‌گردند؛ اما گاهی عواطف و احساساتشان و دیگر منافع شخصی و یا جایگاه اجتماعی‌شان اجازه نمی‌دهد که بتوانند آن چهره واقعی خود را نشان بدهند. هستی در پایان داستان به همان خواسته‌ای می‌رسد که در ته قلب خود آرزوی آن را داشت. مراد دچار تغییر و تحول شده و به شخصیتی دیگرگونه تبدیل می‌گردد و

سلیم نیز همچون اسمش، تسلیم شرایط اجتماعی حاکم بر زمان می‌گردد. بنابراین می‌توان گفت که در رمان جزیره سرگردانی، بر اساس نظریه هورنای، بیشتر شخصیت‌ها در همان طبقه‌بندی قرار می‌گیرند که بر شخصیت آن‌ها حاکم است و تسلط دارد.

۴-۱- جنبه نوآورانه

از آنجا که پژوهشی به تحلیل و واکاوی شخصیت قهرمان داستان «جزیره سرگردانی» و «ساربان سرگردان» بر اساس دیدگاه انیاگرام نپرداخته است، این مطالعه می‌تواند خلأ موجود را پر کند و بُعد جدیدی به نقد ادبی معاصر ببخشد؛ از طرفی دیگر، به تقویت جایگاه نویسندگان زن که کمتر مورد توجه قرار گرفته، کمک کند و منجر به برجسته‌تر شدن آثارشان گردد.

۵-۱- روش پژوهش

شیوه بررسی این مقاله، به صورت توصیفی-تحلیلی بوده و با روش گردآوری منابع کتابخانه‌ای و یادداشت‌برداری، انجام شده است. ابتدا اطلاعات گردآوری و طبقه‌بندی شده و نیز داده‌ها مورد تحلیل و بررسی قرار گرفته‌اند و در نهایت استنتاج کلی بیان شده است.

۵-۱- مبانی نظری پژوهش

۱-۵-۱- درباره نویسنده

سیمین دانشور، همسر جلال آل احمد، سرشناس‌ترین زن داستان‌نویس ایران است. «وی در هشتم اردیبهشت ۱۳۰۰ در شیراز به دنیا آمد. پدرش، محمدعلی دانشور پزشک و مادرش قمر السلطنه، حکمت مدیر هنرستان و نقاش بود. سیمین در دانشکده ادبیات دانشگاه تهران در محضر استادانی همچون: بدیع الزمان فروزانفر، ملک‌الشعرا بهار و پرویز ناتل خانلری تحصیل کرد. وی در سال ۱۳۲۷ با جلال آل احمد آشنا شد و در نهایت آن دو با یکدیگر ازدواج کردند» (یاحسینی موسوی و دیگران، ۱۴۰۲: ۱۶۴). دانشور نخستین زن ایرانی است که به صورت حرفه‌ای داستان نوشته و توانسته وضعیت روحی و روانی جامعه را به خوبی در داستان‌هایش بازتاب دهد. او شخصیت‌های داستانی خود را بر اساس وضعیت موجود خلق کرده و به بیان جزئیات روحی و روانی آن‌ها، به‌ویژه قهرمان داستان پرداخته است. «جلال آل احمد و سیمین دانشور به مسائل اجتماعی از جمله موضوعات

مرتبط با زنان توجه وافری داشته‌اند. آل احمد در تاریخ روشنفکری ایران، چهرهای برجسته محسوب می‌شود و افزون بر او سیمین دانشور نیز، نخستین زنی است که به چاپ و نشر داستان در زبان فارسی اقدام کرده است» (یاوری و دیگران، ۱۴۰۰: ۳۱).

«دانشور از بزرگ‌ترین رئالیست‌نویس‌ها و دیالوگ‌نویس‌های معاصر است. یکی از ویژگی‌ها و خصلت‌های نویسنده‌گی او، جزئی‌نگری همراه با زبان خاص آدم‌هایش است؛ یعنی شخصیت‌ها و آدم‌های او برای لحظات خود، زبان مخصوص به خود را دارند. حضور قهرمان داستان و شخصیت محوری در آثار او، مساوی است با زندگی سایر آدم‌ها» (جمالی، ۱۳۹۵: ۱۱۹-۱۲۲).

«نخستین مجموعه داستان‌های کوتاه وی به نام (آتش خاموش) در سال ۱۳۲۷ انتشار یافت. داستان‌های کوتاه بعدی او، (شهری چون بهشت و به کی‌سلام کنم) در سال‌های پایانی دهه ۳۰ و آغاز دهه ۴۰ انتشار یافت. در سال ۱۳۴۸ نیز با نگارش رمان (سوشون) شهرت زیادی کسب کرد. همچنین در سال ۱۳۷۲ رمان (جزیره سرگردانی) برای نخستین بار منتشر شد» (حاج سیدجواد، ۱۳۸۲: ۲۶۱-۲۶۰).

دانشور در دو داستان «جزیره سرگردانی» و «ساربان سرگردان» اوضاع مبهم سیاسی و اجتماعی، تقابل اندیشه‌ها، سرگردانی و بی‌هویتی جوانان و روشنفکران دهه پنجاه را به تصویر می‌کشد؛ سرگردانی نسلی که خود نیز جزء آن‌ها بوده است. «جزیره سرگردانی و ساربان سرگردان از اندیشه‌های سیاسی-عاشقانه برآمده است که دارای جذابیت دراماتیک است و می‌تواند خواننده را تا مدت‌ها به خود مشغول کند. دانشور در این رمان‌ها به موازات وقایع حرکت کرده است و خواننده را به روزگاری می‌برد که حدیث کهنه سرگردانی در همه ارکان آن موج می‌زند» (معتقدی، ۱۳۸۸: ۱۴۵-۱۴۳). «جزیره سرگردانی و ساربان سرگردان، رمانی تاریخی-اجتماعی هستند و مانند (سوشون) دو لایه دارند: لایه ظاهری که بازتاب دهنده مسائل تاریخی و سیاسی و رویدادهای زمان است و لایه درونی که تمثیلی و رمزی است از وطن سرگردان با آدم‌ها، طبیعت و تاریخ پیچیده متفاوت» (طهماسبی نمینی، ۱۳۹۴: ۱۳۶).

۱-۵-۲- مفهوم و ساختار انیاگرام

نظریه انیاگرام از مطرح‌ترین نظریه‌های تیپ‌شناسی شخصیت در جهان است که

شامل ۹ تیپ شخصیتی است. «انیگرام^۱ یک واژه ترکیبی یونانی است که از دو بخش ^۲إنا به معنای عدد ۹ و گرام^۳ به معنای وجه، شکل و مدل تشکیل شده است. کارشناسان انیگرام معتقدند که می‌توان با استفاده از این مدل شخصیت‌شناسی به چرایی شیوه‌های رفتاری افراد، اهداف و مسیر تکامل شخصیتی آن‌ها پی‌برد» (کرمی، ۱۴۰۰: ۴-۶). «هریک از این تیپ‌ها در ارتباط با دیگران روش خاص خود را دارند؛ یعنی مجموعه‌ای خاص از ادراکات، اشتغالات ذهنی، ارزش‌ها و دیدگاه‌های فرد نسبت به زندگی است. تیپ‌شناسی، انیگرام به ما کمک می‌کند تا الگوهای کلی در رفتار انسان را بازشناسی کرده و آن‌ها را بفهمیم» (ریسو و هودسن^۴، ۱۳۹۸: ۲۲).

برای هر کدام از این تیپ‌های نه‌گانه، ویژگی و عنوان‌های مشخصی تعریف شده است که بیانگر نوع رفتار آن‌هاست. «تیپ ۱: هدفمند، کمال‌گرا، تیپ ۲: مهربان و مددکار، تیپ ۳: فعال و بازیگر، تیپ ۴: رمانتیک و هنرمند، تیپ ۵: تحلیل‌گر و متفکر، تیپ ۶: وفادار و مسئول، تیپ ۷: مثبت‌اندیش و پرشور، تیپ ۸: رهبر و برانگیزاننده، تیپ ۹: صلح‌جو و صبور» (رضوی‌رضوانی، ۱۳۹۷: ۱۷-۱۶).

در ساختار هندسی و دایره‌ای شکل این نظریه، تیپ‌های شخصیتی با فلش‌ها و پیکان‌هایی به هم متصل شده‌اند که نشان از ارتباط این تیپ‌ها باهم دارد؛ به این معنا که یک تیپ شخصیتی فارغ از تیپ اصلی خود، در برخی از شرایط (استرس و رشد) می‌تواند ویژگی سایر تیپ‌ها را از خود به نمایش بگذارد. «فلش یعنی رفت و برگشت یک تیپ. ممکن است یک تیپ شخصیتی در زمان رشد و آرامش، ویژگی‌های فلش ورودی را داشته باشد و در زمان فشار و استرس، خصوصیات فلش خروجی را به خود بگیرد» (آریانی، ۱۴۰۰: ۵۵).

1. Enneagram

2. Ennae

3. Gram

4. Don Richard Riso & Russ Hudson

شکل ۱. ساختار انیاگرام (آریانی، ۱۴۰۰: ۴۵).

۲ - بحث

۲-۱- خلاصه داستان جزیره سرگردانی و ساربان سرگردان

داستان «ساربان سرگردان» در امتداد داستان «جزیره سرگردانی» نوشته شده است؛ بنابراین شخصیت قهرمان در هر دو رمان یکی است. داستان صحبت از زندگی هستی نوریان است که با برادر کوچکش شاهین، در خانه مادر بزرگ زندگی می‌کند. پدرشان کشته شده است و مادرشان مجدداً ازدواج کرده است. هستی در دانشکده هنرهای زیبا تحصیل کرده است؛ در دانشگاه با مراد، که فارغ التحصیل رشته معماری است آشنا می‌شود و با هم پروژه‌های هنری انجام می‌دهند. هستی به مراد علاقمند است، اما مراد تن به ازدواج نمی‌دهد.

از طرفی دیگر، مادرش اصرار دارد با سلیم فرخی ازدواج کند و تدارک می‌بیند که با هم آشنا شوند؛ سلیم هستی را می‌پسندد و عاشقش می‌شود. سلیم تحصیل کرده تاریخ ادیان است و دیدگاه و تفکر مذهبی دارد و از لحاظ فکری با هستی در تضاد است. هستی برخلاف سلیم، به مدرنیته تمایل دارد؛ اما با وجود این، ازدواج و فرزندآوری را بر حزب‌گرایی ترجیح می‌دهد. هستی اگرچه مخالف افکار و اندیشه‌های سلیم است، اما با تردید فراوان به او جواب مثبت می‌دهد. مراد درگیر کارهای مدنی و سیاسی است و تحت تعقیب است؛ هستی نیز به خاطر آن‌که مراد را نجات داده است، دستگیر می‌شود. مراد وقتی از ماجرا خبردار می‌شود، خود را تسلیم می‌کند و به زندان می‌رود. بعد از مدتی

هستی و مراد را از زندان به جزیره سرگردانی منتقل می‌کنند. شبی که در جزیره هستند، ساربان سرگردان از راه می‌رسد و آن‌ها را نجات می‌دهد. بعد نجات از جزیره سرگردانی، هستی متوجه می‌شود که سلیم با دختر خاله‌اش نیکو ازدواج کرده است؛ بنابراین از او جدا می‌شود و این بار با مراد ازدواج می‌کند و زندگی جدیدی را با وی شروع می‌کند.

۲-۲- تحلیل شخصیت قهرمان داستان «هستی»

دانشور در توصیف شخصیت قهرمان داستان از ابتدای جزیره سرگردانی تا انتهای ساربان سرگردان، مسائل روحی و روانی را به خوبی و با دقت نمایان ساخته است؛ هستی به‌عنوان کارکتر اصلی در هر دو داستان، از لحاظ شخصیتی، فردی درون‌گرا، دارای روحیه مایوس و محزون است که اغلب درگیر غم و افسردگی ناخودآگاه است؛ این وضعیت روحی و روانی او تا حدودی به تاریخچه خانوادگی و فضای محیط او بر می‌گردد که زمینه درون‌گرایی او را فراهم کرده است. رفتار او اغلب نامتوازن و ناسالم است؛ گاهی به خودکشی فکر می‌کند یا اقدام به آن می‌کند؛ او اغلب در تنهایی غرق در خیالات، توهّمات بیمارگونه و افکار پریشان می‌شود؛ همچنین بسیار دمدمی رفتار می‌کند و اعتماد به نفس لازم را در تصمیم‌گیری ندارد؛ گاهی نیز دچار خودکم‌بینی می‌شود و عزت نفس خود را از دست می‌دهد؛ استعداد هنری خوبی دارد و وضعیت روحی و روانی آشفته و پریشان خود را به وسیله شعر و نقاشی، بازتاب می‌دهد؛ او به حرفه و شغل‌هایی علاقه دارد که بیشتر مربوط به هنر و زیباشناسی است که بیانگر روحیه لطیف و رمانتیک وی است. از لحاظ پوشش ظاهری نیز لباس‌های تیره و بنفش می‌پوشد که این سبک پوشش بیانگر روحیه مایوس و محزون اوست.

بنابراین می‌توان گفت، تمام ویژگی‌های رفتاری شخصیت قهرمان که دانشور آن‌ها را طی داستان نمایانگر ساخته، با خصوصیات رفتاری تیپ چهار انیاگرام هم‌خوانی دارد و ویژگی‌های این تیپ را از خود به نمایش می‌گذارد. «تیپ شخصیتی چهارم: خودآگاه، درون‌گرا، دارای احساسات و غرایز درونی، دنبال خویشتن خویش، حساس، فردگرا در مورد احساسات خویش، خودافشاگر، خلاق، هنرمند، مبتگر، نجات‌بخش، شکننده، دارای عاطفه قوی و روحیه‌بخش هستند و می‌توانند که کلیه تجارب خود را به چیز با ارزشی تبدیل کنند؛ یعنی زمانی که در بهترین حالت خود هستند، فرد بسیار خلاق و هنرمندی می‌شوند» (ریسو و هودسن، ۱۳۹: ۱۲۰). «اشخاص تیپ چهار، حساس و کم‌حرف هستند.

از لحاظ احساسی، خلّاق، درون‌گرا، دمدمی و خودرأی هستند. تیپ چهارمی‌ها معمولاً درگیر غم عمیق و طولانی مدت ناشی از مشکلات هستند. در بهترین حالتشان الهام‌بخش و خلّاق هستند» (صنعتگر، ۱۳۹۳: ۸۸).

در ادامه به شرح و تفسیر بیشتر شخصیت قهرمان پرداخته و نوع انطباق آن با تیپ چهارم بیان می‌شود.

۲-۲-۱- تاریخچه خانوادگی

هستی به‌عنوان قهرمان داستان «جزیره سرگردانی» و «ساربان سرگردان»، از اوایل کودکی، تنهایی را لمس کرده و شخصیتی درون‌گرا، محزون و منزوی پیدا کرده است. او از کودکی، نبود پدر و مادر را تجربه کرده است؛ پدرش کشته شده و مادرش زود ازدواج کرده است؛ فقدان پدر و مادر، زمینه درون‌گرایی و فردگرایی وی را فراهم آورده و نیز سبب شده است که با کمبود مهر و محبت مواجه شود؛ به همین خاطر از لحاظ تاریخچه خانوادگی با تیپ چهارم، وجه مشترکی دارد. «افراد تیپ چهار نسبت به متروک شدگی خود و نسبت به نبود والدین احساس ناراحتی دارند؛ این ناراحتی ناشی از عدم حضور والدین، آن‌ها را متوجه خود و درونشان می‌کند؛ بنابراین زمینه غم و افسردگی برایشان فراهم می‌شود» (سررشته‌داری، ۱۳۹۸: ۲۲۱-۲۲۰).

هستی از کودکی نیازمند محبت پدر و مادر بوده است، اما به دلیل عدم حضور پدر و مادر، امکان تأمین محبت برایش فراهم نبوده است؛ از این‌رو به درون خود مراجعه کرده و شخصیتی درون‌گرا پیدا کرده است.

«سلیم از توران خانم می‌پرسد چرا عکس عروس چیده شده؟ خودم قیچی‌اش کردم. آخر هنوز سر سال پسر ناکام نشده بود که رفت و با اولین خواستگار ازدواج کرد» (دانشور، ۱۳۷۲: ۲۹-۳۰).

«هستی به یاد می‌آورد که از بی‌پدری دشوارتر، بی‌مادری بود؛ دلش می‌خواست سرش را روی قلب مادر بگذارد و با آهنگ ضربان قلب مادر بخوابد» (همان، ۳۰).

کودکی هستی به دلیل تنهایی و عدم حضور پدر و مادر، شخصیت او را متأثر کرده و او را به فردی فردگرا و درون‌گرا تبدیل کرده است. او از لحاظ تاریخچه خانوادگی، مانند تیپ چهارم است، اغلب به درون خود مراجعه کرده و هویتی منزوی و فردگرا برای خود ساخته است.

۲-۲-۲- غم و افسردگی

قهرمان داستان از لحاظ شخصیتی، ناسالم رفتار می‌کند؛ این رفتار بیشتر به وضعیت خانوادگی او بر می‌گردد و سبب شده است نسبت به زندگی بدبین و مأیوس باشد؛ در بیشتر اوقات شادی از او فاصله می‌گیرد. غم او ناخودآگاه و بدون کنترل است، به نحوی که می‌توان گفت به حزن و اندوه عادت کرده است. «تیپ چهارمی‌ها استعداد غمگین بودن را دارند و می‌توانند غم و اندوه را به‌عنوان زبان دوم تدریس کنند. آن‌ها جذب چیزهای غم‌انگیز می‌شوند و قادر هستند نقش عاشقانه غم‌انگیز یا گاهی اوقات یک هنرمند که به خاطر هنرش رنج می‌برد را بازی کنند و در مورد داستان‌های غم‌انگیز، می‌توان روی آن‌ها حساب کرد» (کرون و استابیل^۱، ۱۳۹۷: ۱۶۰-۱۵۷).

هستی از بشر و به آخر رسیدن دنیا سخن می‌گوید، دنیایی که افسردگی را بازتاب می‌دهد. از نظر او، بشر به نقطه آخر رسیده است. دیدگاه او نسبت به انسان‌ها، دنیا و زندگی، تیره و تار است که نشان از روحیه نامساعد و نامتوازن او دارد؛ گریه‌های بی‌اختیار او نیز، وضعیت ناسالم روحی و روانی او را تأیید می‌کند.

«هستی گفت: بشر فعلی دارد هیچ و پوچ می‌شود. آخرین مرحله صنعت را می‌پیماید. دارد عصر انفورماتیک را مزه مزه می‌کند. بشر فعلی در حال انفجار است. انفجاری بدتر از ایلغار مغول. به عقیده من آخر تمدن بشر فرا رسیده است، عصر ما عصر کافکایی است؛ بازتاب ناهشیار افسرده و شخصیت بی‌تاب کافکاست» (دانشور، ۱۳۷۲: ۳۳-۳۲).

«اگر نظر مرا بخواهید پیش‌بینی نیچه درست است که جهان آشفته بازاری می‌شود پر از هیاهو (عین بازار مسگرها)، پر از مواد مخدر، پر از ولنگاری‌های جنسی، روزگار، ما روزگار سیاهی است» (همان: ۳۳).

«چشم‌های هستی داغ شد و اشک‌ها بی‌صدا بر گونه‌هایش روان شد. اشک شور بود، چرا که شوربختی آدمیان بیش از بختیاری آن‌ها بود» (همان: ۴۶).

دیدگاه تاریک و تفکر منفی قهرمان نسبت به دنیا و زندگی، منجر شده است، مانند تیپ چهارم ناسالم رفتار کند و شخصیتی مأیوس و محزون داشته باشد. افکار پریشان و دیدگاه منفی او به زندگی، ناشی از شخصیت احساسی و شکننده‌ای است که دارد.

۳-۲-۲- انگیزه خودکشی

گاهی روحیه هستی، ضعیف تر و از لحاظ روانی، دچار بحران می شود؛ در این وضعیت به حس عمیق ناامیدی دچار شده و برای لحظاتی به خودکشی فکر می کند و یا می خواهد اقدام به این کار بکند. این رفتار ناامیدانه همراه با خود انزجاری، بیانگر دارا بودن خصوصیات رفتاری تیپ چهارم ایناگرام است که گاهی وی را به خودکشی سوق می دهد. «تیپ چهارم ابتدا دچار حس عمیق ناامیدی می شوند، سپس این حس به افسردگی و خود انزجاری بدل می شود و در نهایت به خودکشی فکر می کند» (پیری، ۱۳۹۸: ۳۰). «افراد تیپ چهارم در حالت ناسالم حاد، خود ویرانگر و دچار فروپاشی عاطفی می شود؛ در نهایت انگیزه خودکشی در او پدیدار می گردد» (سررشته داری، ۱۳۹۸: ۲۱۰).

در داستان ساربان سرگردان، زمانی که در زندان است، چندین بار از لحاظ روحی و روانی در وضعیت بحرانی قرار می گیرد و می خواهد با شیشه شکسته به زندگی اش پایان دهد. «دیشب زنک راست می گفت، یک آن فکر خودکشی به سرم افتاد. خواستم با پاشنه کفشم شیشه پنجره را بشکنم و با تیزی شیروانی یا با شیشه...» (دانشور، ۱۳۸۰: ۵۷-۵۶). او خواهان مرگ است و برای آن که به هدفش برسد به دیگران متوسل می شود. او حتی از دوستانش گلایه دارد که چرا قرص ها را به او ن داده اند تا به زندگی اش پایان دهد. «حیف که هادی که اسم مستعارش فرهاد درفشان است از آن کپسول هایش به من نداد و گر نه خودم را ...» (همان: ۶۴).

قهرمان گاهی اوقات دچار فروپاشی عاطفی می شود؛ در این وضعیت تنها به مرگ فکر می کند و انگیزه او برای این کار، بالا می گیرد؛ همان گونه که افراد تیپ چهارم انگیزه و تمایل زیادی به خودکشی دارند، هستی نیز گاهی در مسیر زندگی بسیار ناامیدانه و ناسالم رفتار می کند و مرگ را راهکاری برای فرار و نجات از وضعیت بحرانی خود می بیند.

۲-۲-۴- توهم و خیال پردازی

تنهایی و منزوی بودن هستی، سبب شده است غرق در افکار و احساسات درونی شود؛ او گاهی تلاش می کند با کاوش در احساسات و عواطفش، هویت خود را کشف کند که در این مسیر با توهم و خیال پردازی مواجه می شود و رفتاری بیمارگونه از خود بروز دهد. «تیپ چهارمی های ناسالم تلاش می کنند خود را با کاوش در احساساتشان درک کنند و همین که آن ها در جستجوی خویشتن خویش، به درون خود حرکت می کنند، به قدری از

خود آگاه می‌شوند که حالت احساسی ذهنی‌شان تبدیل به واقعیت می‌شود. آن‌ها متوجه شده‌اند، جست‌وجو برای یافتن حقیقت خویش، منجر به ورود آن‌ها به دنیای تخیلات و توهمات بی‌حاصل می‌شود» (ریسو و هادسون^۱، ۱۴۰۰: ۱۲۳-۱۲۴).

وی در مسیر رسیدن به هویت واقعی‌اش با پرنده‌ای مواجه می‌شود که صورت مثالی یا محصول رؤیاهای او است، هویتی که قبلاً گم شده است و اکنون ظاهر گشته است. به بیان دیگر این پرنده خیالی، همان هستی است که از او فاصله گرفته و گاهی پدیدار می‌شود و با او صحبت می‌کند؛ حتی اطرافیان او نیز متوجه اوضاع و احوال نامساعد وی شده‌اند و حس می‌کنند که به روان‌پزشک نیاز دارد.

«لعل از هستی می‌پرسد: با کی حرف می‌زدی؟ با طوطک. طوطک دیگر کیست؟ هیچی بی‌خود گفتم. نکند از آن همه سختی که کشیدی بیمار...؟ نه بیمار روانی نشدم، نترس. می‌خواهی فردا ببرمت پیش روان‌پزشک سفارت؟ لعل باور کن من بیمار روانی نیستم» (دانشور، ۱۳۸۰: ۱۳۵).

«طوطک می‌گوید: من صورت مثالی تو هستم. هرکس می‌کوشد به صورت مثالی خود نزدیک بشود. پس تو محصول رؤیای خود من هستی. همه طوطک‌ها این گونه‌اند. اشکال مردم کشور تو از زن و مرد این است که طوطک‌های خود را به فراموشی سپرده‌اند» (همان: ۲۵۲).

توهم و خیال‌پردازی هستی، ناشی از کاوش‌های او در احساساتش است؛ در واقع می‌خواهد هویت گم‌شده خود را پیدا کند که در این مسیر مانند تیپ چهارم ناسالم، دچار خیال‌بافی و توهم می‌شود. سودازدگی وی در کودکی او ریشه دارد و جست‌وجو برای یافتن جوهره اصلی، او را در این وضعیت قرار می‌دهد.

۵-۲-۲- رفتار دمدمی

دمدمی بودن، یکی دیگر از ویژگی‌های بارز قهرمان داستان است. او در انتخاب شریک عاطفی، بسیار دمدمی رفتار می‌کند و مدام در حالت جاذبه و دافعه قرار می‌گیرد. رفتار دمدمی او بیانگر این است که در تصمیم‌گیری دچار مشکل است و توانایی لازم برای انتخاب درست را ندارد. گاهی عاشق می‌شود و گاهی متنفر؛ از این‌رو در انتخاب شریک عاطفی بسیار مردد رفتار

می‌کند و در تصمیم‌گیری، دچار وسواس فکری می‌شود. «افراد تیپ چهارم مادام از عشق به نفرت و برعکس متغییر هستند؛ یعنی جدا از دافعه، جاذبه هم دارند. مدام عشق را تست می‌کنند که یکی از این دلایل جاذبه و دافعه آن‌هاست» (کریمی، ۱۴۰۰: ۴۱-۴۲).

عشق هستی دافعه و جاذبه‌های فراوانی دارد و هر بار یکی را پس می‌زند و مجذوب دیگری می‌شود. او در انتخاب شریک عاطفی مانند تیپ چهارم، بسیار دمدمی رفتار می‌کند. گاهی یک حرکت خوب سبب می‌شود جذب طرف شود و بر عکس، یک حرکت ناخوشایند دیدگاه او را تغییر می‌دهد و او را در حالت دافعه قرار می‌دهد. او بین انتخاب مراد و سلیم مردد است و مدام در حال جذب و دفع بین این دو نفر است.

«سلیم گفت: موافقید مدّتی با هم معاشرت بکنیم؟ هستی گفت: یقیناً. اما باید حقیقت را به شما بگویم. من در انتظار خواستگاری و دوستی هستم که سال‌هاست می‌شناسم، اما او مدام طفره می‌رود و زن بگیر نیست. با او اتمام حجت می‌کنم و دست به سوی اولین کسی که دراز خواهم کرد شما خواهید بود» (دانشور، ۱۳۷۲: ۴۲).

هستی پس از آشنایی با سلیم فرخی، مجذوب وی می‌شود و بعد از گذشت مدّتی، می‌فهمد از نظری فکری با او در تضاد است؛ بنابراین پا پس می‌کشد و او را نقد و دفع می‌کند؛ این بار مراد را ترجیح می‌دهد و مجذوب وی می‌شود.

«و تو سلیم که فکر می‌کردم مرا به یک ساحل دور به یک وادی ایمن می‌بری، یک پهلوان پنبه، یک دن کیشوت بیشتر نیستی. از عشق دم می‌زنی و می‌خواهی مرا مثل موم در دست نرم بکنی. باز همان مراد به قول مادرم خل و چل - مراد بی‌غل و غش - مرادی که دستش روست...» (همان: ۱۶۶).

رفتار دمدمی قهرمان و حالت جاذبه و دافعه او نسبت به انتخاب شریک عاطفی، نشان از شخصیت نامتوازن و نامتعادل وی دارد. این رفتار ناسالم، تصمیم‌گیری و قدرت انتخاب را برای او سخت و او را دچار وسواس فکری کرده است. این رفتار دمدمی و ناسالم از خصوصیات و ویژگی‌های تیپ چهارم انیاگرام است که به خوبی در رفتار او قابل مشاهده است.

۶-۲-۲- خودکم‌بینی

از دیگر خصوصیات رفتاری هستی که با تیپ چهارم انیاگرام تطبیق‌پذیر است، خودکم‌بینی او است. او حس می‌کند برای معشوقش کافی نیست و اعتماد به نفس لازم را در برخورد با شریک عاطفی، ندارد. هستی از این که مورد تأیید نباشد، نگران است؛ اغلب

از جانب طرف خود را قضاوت می‌کند و خود را لایق و کافی نمی‌داند؛ این رفتار ناسالم، وی را در حالت نشخوار فکری قرار می‌دهد. «یکی از ویژگی‌های تیپ چهارم، احساس خودکم‌بینی است. یعنی در درون، خود را فردی کم‌اهمیت و کوچک می‌پندارند. آن‌ها از ترک شدن هراس دارند؛ همین امر موجب می‌شود اعتماد به نفس پایینی داشته باشند یا خود را کافی نداند و به خود بگوید: اگر ارزشمند باشم ترکم نخواهد کرد» (پالمر^۱، ۱۴۰۰: ۱۳۴). حس ناکافی بودن، عزت‌نفس را از هستی گرفته است و این نتیجه برای او حاصل شده است که مورد تأیید دیگران نیست. او خیال می‌کند چون مقبول طرف مقابل نیست، در نتیجه او را رها خواهند کرد.

«سلیم فکر می‌نمود و هستی می‌اندیشید که دارد سبک و سنگین می‌کند که چنین زن پر مدّعی را بگیرم یا از همین راه که آمدم برگردم» (دانشور، ۱۳۷۲: ۳۴). «هستی می‌دانست، یا خیال می‌کرد که می‌داند سلیم به چه می‌اندیشد که چه وقت و نیرو و امیدی را به هدر داده است. چقدر اظهار معلومات کرد از خودش. چرا هستی با بیست و شش سال سن، که می‌تواند آن همه حرف‌های دهان پرکن بپراند، حرف آخر را اول نزده. هستی به این فکر افتاد که می‌رود و مرا در اینجا خواهد کاشت تا خسته شوم و گورم را گم کنم» (همان: ۴۲).

همان‌طور که پیداست، قهرمان داستان اعتماد به نفس لازم را در برخورد با طرف مقابل ندارد، از جانب طرف خود را قضاوت می‌کند؛ این امر سبب شده است که مانند تیپ چهارم، خود را شخصی کم‌اهمیت و بی‌ارزش بداند و دچار خودکم‌بینی شود.

۲-۲-۷- خلاقیت و هنرمندی

درد و رنج، زمینه شکوفایی استعداد هنری قهرمان را فراهم کرده است. هستی برای تسکین یا فرار از رنج درونی از خلاقیت و نوآوری الهام می‌گیرد؛ گاهی نقاش می‌شود و آن‌چه در ذهن و خیال دارد، در قالب نقاشی بیان می‌کند؛ گاهی نیز دلتنگی و وضعیت درونی خود را به واسطه کلمات و شعر بازتاب می‌دهد. به بیانی دیگر روح آزرده و آکنده از رنج خود را تنها با هنر می‌تواند التیام بخشد؛ تنها هنر است که می‌تواند وی را از عمق احساسات به دنیای بیرون پرت دهد و از آن‌چه که درونش را می‌فشرد، نجات دهد. «تیپ

چهار با خیال‌پردازی‌های خود از زندگی عادی و روزمره فراتر می‌رود؛ و برای خارج شدن از وضعیت ملالت‌بار موجود، به هنر و کارهای پرشور و خلاقانه روی می‌آورد» (موحدنیا، ۱۴۰۲: ۱۱۰). «تیپ چهارم، عمیقاً خلاق هستند و با استفاده از یک کاری هنری احیا کننده و نشاط‌بخش هستند» (ایخازو^۱، ۱۳۸۹: ۱۶۱).

نقاشی هستی، نشان از ذهن آشفته و روان پریشان او دارد. وجود دیو در شعر او بیانگر این است که افکار منفی، وجودش را فرا گرفته است و با اندیشیدن و به تصویر کشیدن آن‌ها، فکر و خیالش را از این از این افکار پریشان، آزاد می‌کند.

«هستی طرح اولیه را روی فیبر کشید _ بی‌هیچ اندیشه قبلی _ ناخودآگاهش، غریزه‌اش و درونش را آزاد گذاشت و هر سه دست به یکی کردند و دستش را جوری راهنمایی کردند که اثر که تمام شد، هستی حیران ماند، نه حیران کلمه مناسبی نبود، حیرت کرد. درختی که از بار ترنج‌ها سر فرود آورده، در مرکز درخت‌های لخت یا کم برگ درخت نارنج و ترنج را احاطه کرده‌اند. بر سر هر درخت بچه دیوی نشسته و به درخت نارنج و ترنج چشم دوخته، دیوی زیر درخت نارنج و ترنج خوابیده است» (دانشور، ۱۳۷۲: ۱۹۷). در داستان ساربان سرگردان نیز بعد از آن‌که از جزیره سرگردانی نجات می‌یابد، فکر و خیال آن جزیره او را آزار می‌دهد؛ بنابراین با ترسیم آن جزیره روی کاغذ، می‌خواهد برای همیشه، خود را از شر آن خلاص کند و به آرامش برسد.

«هستی در کارگاه نقاشی‌اش نشسته بود و نمی‌دانست که نقش پسرش را بکشد که در کالسکه، فرشته‌آسا خواب بود یا فعلاً نقش ساربان سرگردان را، تا به کلی از شر کویر و ساربان و هرچه شتر در این دنیا است راحت بشود» (دانشور، ۱۳۸۰: ۲۶۴-۲۶۳).

او گاهی نیز برای رهایی از افکار پریشان، از کلمات و شعر کمک می‌گیرد. در شعر «گلایه زمین»، از واژگانی مانند: حزن، تنهایی، قفس، گریه، اشک و سرگردانی استفاده کرده است که بیانگر روحیه ضعیف و آکنده از دل‌تنگی و بی‌زاری او است.

«اینک، های‌های گریه‌ها را نمی‌شنوی؟ نخستین کلامشان آخ است آخ. و گل اشک، هدیه‌هایشان به یکدیگر. لاله واژگون، قفس‌های تو در تو. دور خود و گرد خورشید در چرخشم، و سیاره‌ای در کنارم نه؛ تا بگویم: از این تنهایی و تعلیق چه سود؟ و از این گوی سرگردان که منم؟» (دانشور، ۱۳۷۲: ۲۸۰).

هستی مانند تیپ چهار انیاگرام، برای نجات از وضعیت ملال بارش، به خلاقیت و هنر روی آورده است. شعر و نقاشی، راه حلی برای گریز از آشفتگی درونی اش است. او از این طریق می تواند روحیات خود را بیان کند و ذهنش را از افکار پریشان تهی کند؛ بنابراین استعداد هنری خود را بیشتر برای رهایی از درد و رنج به کار می گیرد.

۲-۲-۸- حرفه و شغل

اغلب افراد تیپ چهارم هنرمند هستند؛ قهرمان داستان نیز، در انتخاب حرفه، به مشاغلی روی آورده است که علاقه او را به هنر و زیباشناسی نشان می دهد. او علاوه بر هنر، به معلمی نیز علاقمند بوده، اما نتوانسته وارد این حرفه شود. معلمی نیز جزو مشاغل تیپ چهارم به حساب می آید. «افراد تیپ چهار بیشتر، هنرپیشه، نویسنده و معلم هستند. آن ها می خواهند زندگی شان یک کار هنری باشد» (ریسو و هودسن، ۱۳۹۸: ۲۰۴).

تحصیل او در رشته هنر و کسب درآمد از این حرفه، بیانگر آن است که به هنر و زیبایی شناسی علاقمند است. همچنین برای معلم شدن زیاد تلاش کرده است؛ اما در مصاحبه معلمی مردود شده است و نیز زبان انگلیسی را یاد گرفته است، به امید این که روزی دبیر انگلیسی شود.

«هستی در همان انجمن انگلیسی خوانده بود به این امید که دبیر انگلیسی دبیرستان های پایتخت بشود اما نشد» (دانشور، ۱۳۷۲: ۱۴).

«زن استاد به هستی گفت: یک فکر خوب، معلم نقاشی بشو. مدرسه دخترها. هستی به یاد کوشش هایش برای معلم نقاشی شدن افتاد و بعد به یاد انگلیسی خواندنش. آخرین امیدش مستر هیتی کارشناس آموزشی وزارت آموزش بود؛ به زبان فصیح انگلیسی به او نامه نوشت و تقاضای مصاحبه حضوری کرد. مدت ها طول کشید و جوابی نیامد» (همان: ۷۱-۷۲).

اگرچه هستی نتوانسته وارد حرفه معلمی شود؛ اما استعداد هنری خود را به کار می گیرد، به نقاشی روی می آورد و از این طریق کسب درآمد می کند.

«هستی گفت: من نقاشی می کشم و می فروشم» (دانشور، ۱۳۸۸: ۲۶۴).

قهرمان داستان به مشاغل متناسب با تیپ چهارم علاقمند است. تحصیل او در دانشکده هنرهای زیبا، یاد گرفتن زبان انگلیسی، و تلاش او برای معلم شدن، نشان از این دارد که عشق و علاقه خاصی به حرفه و مشاغل این تیپ دارد.

۹-۲-۲- پوشش ظاهری

هر یک از تیپ‌های نه‌گانه برای خود ظاهر خاصی دارند. شخصیت قهرمان داستان نیز از لحاظ پوشش ظاهری با تیپ چهارم هم‌خوانی دارد؛ سبک پوشش و انتخاب رنگ لباس، شخصیت او را مانند این تیپ، نشان می‌دهد. او اغلب ظاهری ساده دارد و رنگ لباس‌های او تیره، بنفش و عنابی است؛ انتخاب این رنگ‌ها، بیانگر روحیه محزون و مأیوس اوست. «تیپ چهارم اغلب طوری لباس می‌پوشند که از لحاظ نمادین به دیگران بفهمانند چه احساسی دارند؛ مثلاً لباس‌های آن‌ها کاملاً سیاه یا با سایه بنفش است» (ریسو و هادسون، ۱۳۹۸: ۲۰۳-۲۰۲). «برخی از چهارها، اهمیت کمی به ظاهر خود می‌دهند و معمولاً سبک غیر رسمی و معمولی را بر می‌گزینند؛ لباس‌های سیاه مرسوم بوده و احتمالاً بسیار چسبناک نیستند و آزادی بیشتری در تن دارند» (صنعتگر، ۱۳۹۳: ۱۰۲).

مارکس لوشر در کتاب روان‌شناسی رنگ‌ها، در مورد رنگ‌های بنفش، قهوه‌ای، سیاه و خاکستری این چنین می‌گوید: «رنگ‌های بنفش، قهوه‌ای، سیاه و خاکستری می‌تواند بیانگر پوچ‌گرایی یا منفی‌گرایی در زندگی باشد. رنگ عنابی ترکیبی از رنگ قهوه‌ای و قرمز است. در کنار هم قرار گرفتن این دو رنگ، نشان از احساس پریشانی، اضطراب، رنج و عذاب است. رنگ بنفش می‌تواند بیانگر نوعی ناتوانی در تشخیص و تجربه یا تردید و دودلی در مسائل زندگی باشد» (لوشر^۱، ۱۴۰۲: ۹۱-۴۳).

به گفته خود هستی، از عرضه کردن خود بیزار است. رنگ مورد علاقه او سیاه، بنفش، عنابی است که معمولاً رنگ بنفش و عنابی از یک طیف هستند و به هم نزدیک هستند. این سبک پوششی، روحیه محزون و مأیوس او را بازتاب می‌دهد.

«مادرش سرپایش را دید زد و گفت: شکر خدا که دامن سیاه پوشیده‌ای. پالتو و دامن را درآر بدهم پستیا اتو بکند. هستی تکمه‌های پالتویش را باز کرد و گفت، می‌دانی که از عرضه کردن خود بیزارم» (دانشور، ۱۳۷۲: ۹).

«هستی مردد مانده بود که لباس عیدش را بپوشد یا بلوز بنفش مات و براق تحفه مادرش را در بر بکند. کت دامن عنابیش را پوشید و بلوز را برای روز دیدار با مراد نگهداشت و دستی به سر و روی خود کشید» (همان: ۲۵).

«هستی کت و دامن عنابی‌اش را پوشید و دستی به سر و صورت کشید در آینه به

1. max luscher

خود نگاه کرد» (همان: ۱۲۲).

پس علاقه شخصیت قهرمان به رنگ‌های تیره، بنفش و عنابی، بیانگر وضعیت روحی و روانی وی است. سبک پوشیدن لباس هستی و انتخاب رنگ‌ها، نشان از این دارد که دارای خصوصیات رفتاری تیپ چهارم انیاگرام است. نظریه روان‌شناسی رنگ‌ها، به نظریه انیاگرام بسیار نزدیک است و هر دو نظریه بر این باور هستند، افرادی که رنگ عنابی، بنفش و مات می‌پوشند، افرادی درون‌گرا، منزوی، ناامید، افسرده، دمدمی مزاج و پوچ‌گرا هستند؛ در واقع همان خصوصیات را بیان می‌کنند که در شخصیت قهرمان داستان، موجود است.

۳-۲- تغییر شخصیت قهرمان در مسیر فلش‌ها (در شرایط رشد و استرس)
دانشور تغییر شخصیت قهرمان را در شرایط استرس و رشد نیز بیان کرده است، شخصیت قهرمان او، گاهی از تیپ اصلی خود (چهارک) فاصله می‌گیرد و به سمت تیپ یک و دوگرایش پیدا می‌کند.

۱-۳-۲- گرایش به تیپ دو در شرایط استرس

هستی در زمان تنش و استرس مانند تیپ دوم ناسالم، بیش از اندازه درگیر یاری دادن و کمک به دیگران می‌شود و رفتاری با مشخصه تیپ دوم ناسالم از خود به نمایش می‌گذارد. «تیپ چهارم متوسط، اگر تحت فشارهای ناشی از مشکلات زندگی قرار بگیرد، به سمت تیپ دو گرایش پیدا می‌کند، او می‌خواهد اختلالات درونی خود را البته ناآگاهانه با دوستی و محبت اجباری حل کند؛ بنابراین مانند تیپ دو سخت می‌کوشد که محبت و دوستی دیگران را جلب کند. او ارزش و اهمیت دوستی را همراه با ابراز علاقه نشان می‌دهد» (دقیقیان، ۱۳۸۸: ۱۶۰-۱۵۹).

هستی اختلالات درونی خود را به واسطه دوستی و محبت به دیگران جبران می‌کند؛ هنگامی که می‌بیند مراد گرفتار شده است، با تمام توان برای نجات او تلاش می‌کند و در مسیر دوستی با قدرت گام برمی‌دارد؛ او حتی می‌داند که این یاری و کمک عواقب بدی برای وی رقم خواهد زد، اما همچنان ادامه می‌دهد و به یاری مراد می‌شتابد.

«هستی نامه را گرفت، خط مراد را شناخت با این حال به امضای نامه نگاه کرد. بکتاش م. به داد ما برس، هرچه پول در خانه داری با خود بیاور، به راننده تاکسی بگو مددکار

اجتماعی هستی. راننده در آینه جلوش هستی را دید زد و گفت خیلی‌ها را به آلودگی‌های این بدبخت‌ها برده‌ام. شما لابد مددکار اجتماعی هستید. ثواب دارد، اما فایده ندارد. هستی: گفت ثوابش را پای شما هم می‌نویسند» (دانشور، ۱۳۷۲: ۲۱۳-۲۱۲).

۲-۳-۲- گرایش به تیپ یک در شرایط رشد

همچنین زمانی که در وضعیت امنیت خاطر و رشد قرار می‌گیرد، خصوصیات رفتاری تیپ یک را از خود بروز می‌دهد. او مانند تیپ یک، واقع‌بین و اصولی‌تر برای زندگی‌اش تصمیم می‌گیرد و تا حدودی از فشارهای روحی و روانی او کاسته می‌شود. «در مواردی که افراد تیپ چهار سالم در حالت آرامش و آسودگی خیال هستند، به طور طبیعی به طرف تیپ شخصیتی یک متمایل می‌شوند، برای خود جایگاهی در دنیای واقعی پیدا می‌کنند. آن‌ها با ایجاد تعادل بین بصیرت و انضباط، می‌توانند احساسات قوی و پر بار خود را با خلاقیت مخصوص خویش به دیگران عرضه کنند» (دقیقیان، ۱۳۸۸: ۱۵۸-۱۵۹).

هستی به خاطر کمک به مراد، زندانی شده بود و بعد از رهایی از زندان و تنش‌های فراوان در زندگی، این بار متعادل‌تر، منظم‌تر و اصولی‌تر رفتار می‌کند. او تصمیم می‌گیرد روی اهداف و برنامه‌هایش تمرکز کند و حرفه و شغلی را که مدت‌ها در آرزوی آن بود، به اجرا در آورد.

«هستی مهمان‌هایش را به کارگاه نقاشی برد. استاد مانی از نقش کودک چهار دست و پا، روان به سوی قوری و سماور، خوشش آمد» (دانشور، ۱۳۸۰: ۲۴۵).

«استاد گفت: می‌خواهد تابلوی جهنم دانته هستی را بخرد. هستی به زبان اصرار ورزید که تابلو را تقدیم استاد بکند. استاد گفت: اگر هستی پول را نگیرد، از خیر تابلو خواهند گذشت» (همان: ۱۷۵).

پس در شرایط استرس و رشد نیز تغییر شخصیت او قابل مشاهده است و مطابق الگوی هندسی انیاگرام، ویژگی‌های رفتاری تیپ یک و دو را از خود به نمایش می‌گذارد. در شرایط استرس و تنش مانند تیپ دو یاری دهنده می‌شود، در شرایط رشد و امنیت خاطر نیز مانند تیپ یک رفتارش متعادل می‌گردد، از تنش‌های روحی‌اش کاسته می‌شود و روی خود و اهدافش متمرکز می‌شود.

۳- نتیجه‌گیری

با مطالعه دو داستان «جزیره سرگردانی» و «ساربان سرگردان» و تحلیل آن بر اساس دیدگاه انیاگرام، توانستیم به درک درستی از شخصیت قهرمان داستان برسیم و این نتیجه حاصل شد که دانشور به‌خوبی از عهده بازتاب ویژگی‌های روحی و روانی شخصیت قهرمان در طی داستان برآمده و این امکان را فراهم آورده است تا داستان از بُعد روان‌شناسی و شخصیت‌شناسی نیز مورد تحلیل و بررسی قرار گیرد. او در بیان خصوصیات روانی و رفتاری قهرمان، موارد زیر را نمایانگر ساخته است:

قهرمان داستان رمانتیک، هنرمند و خیال‌پرداز است، شعر می‌سراید و نقاشی می‌کشد، درون‌گرا بوده و افسردگی در وجودش جولان می‌کند؛ بدبین و ماتم زده است، غم و اندوه جزئی از زندگی‌اش شده است؛ گاهی اوقات نیز انگیزه خودکشی پیدا می‌کند و تحریک می‌شود که به زندگی‌اش پایان دهد؛ دارای توهم و افکار پریشان است و می‌خواهد هویت واقعی‌اش را در پرنده‌ای خیالی بجوید؛ همچنین در انتخاب شریک عاطفی دمدی رفتار می‌کند و مدام در حالت جاذبه و دافعه قرار می‌گیرد. خودکم‌بین است و اعتماد به نفس لازم را در برخورد با دیگران ندارد. در زمینه انتخاب شغل نیز مانند تیپ چهارم، علاقه خاصی به هنر و معلمی دارد؛ پوشش ظاهری و انتخاب رنگ لباس نیز بیانگر روحیه مأیوس و محزون اوست.

این خصلت‌ها و رفتارهای برجسته شده قهرمان داستان، همگی مطابق با تیپ چهارم انیاگرام هستند؛ علاوه بر این موارد، دانشور به تغییر شخصیت قهرمان نیز اشاره داشته است و آن را نمایانگر ساخته است؛ قهرمان او در شرایط آرامش و استرس مانند تیپ چهارم و مطابق الگوی هندسی انیاگرام، به سمت تیپ یک و دو گرایش پیدا می‌کند و ویژگی‌های این تیپ را از خود به نمایش می‌گذارد.

منابع

کتاب‌ها

- ۱- آریانی، مژگان، (۱۴۰۰)، شناخت تیپ شخصیتی و مردم‌شناختی در یک نگاه، کرج: پارسیان البرز.
- ۲- ایخازو، اسکار، (۱۳۸۹)، نه‌گانه شخصیت، ترجمه مجید آصفی، تهران: فرهنگ نور.

- ۳- پالمر، هلن، (۱۴۰۰)، **انیاگرام: تیپ‌های شخصیتی و روابط آن‌ها در زندگی**، ترجمه غلامحسین علی مازندزانی، تهران: آریان.
- ۴- پیری، فرهاد، (۱۳۹۸)، **روابط عاطفی بین تیپ‌های شخصیتی بر اساس قوی‌ترین مدل شخصیت‌شناسی انیاگرام**، تهران: سخنوران.
- ۵- دانشور، سیمین، (۱۳۷۲)، **جزیره سرگردانی**، تهران: خوارزمی.
- ۶- _____، (۱۳۸۰)، **ساربان سرگردان**، تهران: خوارزمی.
- ۷- سررشته‌داری، مهدی، (۱۳۹۸)، **انیاگرام: تیپ‌شناسی نه‌گانه شخصیت‌ها**، تهران: مهراندیش.
- ۸- حاج سید جوادی، حسن، (۱۳۸۲)، **بررسی و تحقیق در ادبیات معاصر ایران**، تهران: گروه پژوهشگران ایران.
- ۹- جمالی، زهرا، (۱۳۹۵)، **جستاری در آثار نویسندگان معاصر ایران (از جمال‌زاده تا گلشیری)**، تهران: همداد.
- ۱۰- دقیقیان، پروین، (۱۳۸۸)، **روان‌شناسی تیپ‌های شخصیتی نه‌گانه**، تهران: آشیانه کتاب.
- ۱۱- ریسو، دان‌ریچارد و هادسون، راس، (۱۴۰۰)، **تیپ‌های شخصیتی**، ترجمه محمد ابراهیم‌گوهریان و شهاب شالچیان، تهران: بازرگانی.
- ۱۲- _____، (۱۳۹۸)، **انیاگرام دریچه‌ای به فراسوی شخصیت**، ترجمه وجیه‌اله گلنواز و مسعود حسین‌چاری، تهران: ارجمند.
- ۱۳- رضوی‌رضوانی، مهشید، (۱۳۹۷)، **تحول و دگرگونی تیپ‌های انیاگرام**، تهران: تمدن علمی.
- ۱۴- صنعتگر، نوذر، (۱۳۹۳)، **انیاگرام فارسی**، تهران: رادیان.
- ۱۵- طهماسبی‌نمینی، زهرا، (۱۳۹۴)، **جزیره‌نشین سرگردان**، تهران: روزگار.
- ۱۶- کرمی، افسانه، (۱۴۰۰)، **یک لقمه انیاگرام**، تهران: امید کویر.
- ۱۷- کرون، یان‌مورگان و استبایل، سوزان، (۱۳۹۷)، **بازگشت به خود، خودشناسی از طریق انیاگرام**، تهران: نوین توسعه.

واکاوی شخصیت قهرمان داستان بر اساس دیدگاه انیاگرام (مطالعه موردی: .../ ۵۹

۱۸- لوشر، ماکس، (۱۴۰۲)، روان‌شناسی رنگ‌ها، ترجمه حمیدرضا بلوچ، تهران: شباهنگ.

۱۹- موحدنیا، ساناز، (۱۴۰۲)، هنر شخصیت‌شناسی، تهران: برگ و باد.

۲۰- معتقدی، محمود، (۱۳۸۸)، نقد ادبیات امروز ایران از نگاهی دیگر، تهران: آوای کلار.

مقالات

۱- یاوری، سیده فاطمه؛ رضایی، رقیه و ضیایی، حسام، (۱۴۰۰)، «بررسی، تحلیل و مقایسه سرمایه‌های فرهنگی شخصیت‌های زن در داستان‌های جلال آل‌احمد و سیمین دانشور؛ بر اساس نظریه پیر بوردیو»، فصل‌نامه علمی جستارنامه ادبیات تطبیقی، سال ۵، شماره ۱۷: ۴۹-۲۸.

۲- یاحسینی موسوی، فاطمه؛ موسوی سیرجانی، سهیلا و لطفی عظیمی، افسانه، (۱۴۰۲)، «تحلیل شناختی خودآگاهی شخصیت سالم بر اساس نظریه ویکتور فرانکل: مطالعه موردی رمان‌های سووشون و آنا کارنینا»، فصل‌نامه علمی جستارنامه ادبیات تطبیقی، سال ۷، شماره ۲۳: ۱۷۸-۱۴۸.